

Lilijana Burcar
Ljubljana

SNEGULJČICA V BESEDILNI ANALIZI IN POGOVORU Z MLADIM BRALSTVOM

1.0 Sneguljčica: spol in besedilni mehanizmi vzpostavljanja ženske subjektivitete

Na primeru *Sneguljčice* se želimo posvetiti natančnejši razčlembi nekaterih besedilnih mehanizmov zvajanja bralke v privzemanje ali izgradnjo spolne identitete, vendar pa moramo zato najprej poiskati odgovor na vprašanje, kaj spol sploh je. Ustaljen odgovor prinaša cepitev pojma na družbeni in samoumevni biološki spol, na katerega se naknadno pripenjajo ustrezno prirojeni skupki družbeno izpeljanih lastnosti ženskosti in moškosti. Vendar v ozadju pojmovanja biološkega spola kot naravne danosti, na kateri se šele naknadno nacepijo kulturne fantazme ali v zgodovini različno zastavljene predstave družbenega spola, se skriva dejstvo, da navidezno nevtralnost biološkega spola prepredajo in razjedajo zaznamki medicinskega diskurza, psihoanalitičnih praks kot tudi neuravnovešeno začrtani diskurzi o materinstvu in očetovstvu, lepoti, avtonomiji in odvisnosti. Vse to pa razblinja utvaro o biološkem spolu kot naravni danosti zunaj dosega družbenih vrivkov. Družbeni spol torej ne stoji povsem ločeno od biološkega spola, marveč se vanj preliva in ga s tem premešča v polje družbene izpeljanosti, nečesa proizvedenega, poustvarjenega in pogojenega, kar v službi znanstvenih, medicinskih in političnih diskurzov otrdi v naravno danost. Tako se navidezno neproblematična ločnica med biološkim in družbenim spolom sesede v enačbo brez spremenljivke, enačbo enakosti, saj se biološki spol izkaže za izdelek družbeno-kulturnih posegov, in zato ne more označevati izvorne telesne danosti in je v oblikovanju in uravnavanju razmerij med ženskami in moškimi zgolj politična kategorija. Odgovor na vprašanje, kaj je spol, je potrebno poiskati drugje.

Dejstvo, da je izkustvo in zavedanje spolne identitete zasnovano na slepilu biološkega spola, ki je dejansko istočasno vedno tudi že družbeni spol, zamaje humanistično prepričanost v notranjo izvornost spolnega sebstva, za katerega se v razpravah Judith Butler (1990, 1993, 1995) izkaže, da temelji na performativnosti, citatnosti in repetitiji družbenih kod. Performativnost se v lingvističnem smislu nananša na glagole izrekanja, ki s poimenovanjem izrečeno istočasno že udejanijo, v širši družbeni praksi izrekanja pa je postopek enakovreden vsakršnemu dejanju imenovati nekoga ali nasloviti nekoga na nek način. Pri tem govorca v njegovem izrekanju o sebi in drugih napolnjuje, določa in prerašča družbeni diskurz uskladiščenih izjav, npr. o telesnem in spolnem sebstvu, ki jih je govorec prisiljen ponovno oživljati, torej citirati, ponavljati in utrjevati, da bi svojemu izrekanju zago-

tovil vsebinsko prepoznavnost in občo veljavnost. Vsakokratni priklic govorca kot razpoznavnega spolnega subjekta pomeni njegovo priklenitev na obstoječe sheme asimetrično vzpostavljenih načinov naslavljanja in izvabljanja spolnih identitet znotraj heteroseksualne matrice. Govorec tako ne more nastopati kot vir ali tvorec izjave, saj je zaradi vpetosti v citatne kode tudi sam le izpeljanka iz izjave. (Spolni) subjekt se zato tudi ne oblikuje enkrat za vselej, ampak je občutje svoje spolne identitete prisiljen redno obnavljati in utrjevati z vsakokratnimi izrekami ter se vsakič znova vzpostavljati – dokazovati v svoji spolni pripadnosti – z zvestim ponavljanjem priučenih kod obnašanja, oblačenja in razkazovanja pred drugimi subjekti. Butlerjeva (1990: 136) poudarja, da so taka dejanja performativna v smislu, da šele naknadno utelesijo domnevno neizpodbitno esenco njihovih človeških izvajalcev. Tako Butlerjeva opozarja na dejansko iluzoričen obstoj izvirnega jedra spolnega sebstva, na katerega naj bi se govorna dejanja le pripenjela in obelodanjala njegovo povnanjenost, ki pa, ravno nasprotno, subjektu šele omogočijo, da dejansko nastopi kot družbeno prepoznavni individuum, kot subjekt.

Ne gre pozabiti, da je tudi spolno obeležena razpoznavnost pravljličnih likov vpeta v ogrodje ponavljajočega se skupka okostenelih dejanj in značajskih lastnosti, ki zadobijo obrise simbolične resničnosti prav na temelju predvidljive ponovljivosti. Eden izmed načinov besedilnega rušenja tako vzpostavljenih predstav o moškosti in ženskosti je medbesedilno parodično nanašanje. To literarno predlogo zaradi sprebračanja ustaljene začrtanosti oseb, prikazanih medsebojnih razmerij, motivov, tem, situacij in zgodbenega poteka na ravni besedilnega sveta sicer ponavlja, a hkrati z vnašanjem vrednostno-pomenskih premikov in zasukov od nje odstopa. Na ta način medbesedilno navezovanje nastopa kot spoznavno orodje, miselni model, ki s ponujanjem raznolikih, nasprotujočih si umestitev subjekta opozarja in kaže, kako se subjekt 'prek usvajanja in rabe jezika umešča v simbolne sestave kulture, se prek nje zaveda samega sebe, dojema zunanjo resničnost in vzpostavlja čustvenohotensko ter vrednostno perspektivo nanjo' (Juvan 1999: 393–4). V naši razpravi bomo zato ob bok *Snegučljčici* bratov Grimm postavili Garnerjevo različico (Finn Garner, James, *Politically Correct Bedtime Stories: Modern Tales for Our Life and Our Times* (»Politično pravilne pripovedi za lahko noč«), Macmillian, New York in Oxford, 1995), ki se v klasifikaciji medbesedilnih pojavov uvršča med izpeljave oziroma še bolj natančno travestije. Literarna medbesedilnost je namreč širok pojem, ki – na ravni postopkov medbesedilnega predstavljanja in sklicevanja – razpade na številne podzvrsti, ki lahko bralcu z vrednostno in problemsko netematiziranimi, neposrednimi, golimi sklicevanji na literarno predlogo omogoča kvečjemu njihovo ponovno vsrkavanje, in s tem družbeno utemeljene znakovne predstave resničnosti le ponotranja, ojačuje in ponovno vzpostavlja. Medbesedilnost pa bralca lahko tudi navaja k preosmišljanju označevalnega sistema, tako da besedilne sestavine predlog kritizira, razgrajuje in sprebrača ter jih jasno postavlja v perspektivo individualne in ne splošno pogojene izkušnje. Travestija v medbesedilnem podsistemu prenosov literarnih predlog ne posnema jezikovno-izraznih ravnin predloge, ampak se osredotoča na sestavine besedilnega sveta in jih ubesedi v krepko znižanem slogu, pri čemer povzeto zgodbo, junake in predstavljeni svet posodablja, banalizira in familiazira (Juvan 1999: 410). Tako se v staro besedilo vriva in z njim dialoško zapleta, ustvarja pomensko-vrednostne motnje ter opozarja, da vstop in sestop iz besedila ni linearno enoznačen, temveč v vsakem trenutku branja mnogokratno raznolik. Posvetimo se torej razčlembi nekaterih

medbesedilno vzpostavljenih ideoloških razhajanj med *Sneguljčico* bratov Grimm in Garnerjevo različico, pri čemer se bomo zaustavili že kar pri uvodu.

Bila je trda zima; kakor puh so padali snežni kosmi izpod neba. Pri oknu z okvirom iz črne ebenovine je sedela kraljica in šivala. Pogledala je, kako naletava sneg, pri tem pa se je zbodla v prst in tri kapljice krvi so padle na sneg. In ker so se tri rdeče kapljice tako lepo lesketale v belem snegu, je kraljica pomislila sama pri sebi: 'Da bi imela otročička, belega kakor sneg, rdečega kakor kri in tako črnih las kakor je okvir tegale okna.' Kmalu nato je kraljica dobila punčko, ki je bila bela kakor sneg, rdeča kakor kri in črnolasa kakor ebenovina. In zategadelj so jo imenovali Sneguljčica. (1958: 86)

Nekoč je živela princesa, ki ni bila neprijetne zunanosti in je imela značaj, ki so ga mnogi prepoznali kot prijetnejšega od značajev drugih ljudi. Njen vzdevek je bil Sneguljčica – jasen pokazatelj diskriminatornih praks povezovanja prijetnih in privlačnih lastnosti s svetlostjo, in neprijetnih ter neprivlačnih lastnosti s temačnostjo. Tako je bila Sneguljčica že v rani mladosti, sicer povsem nevede, srečna tarča barvno obarvanega načina razmišljanja.¹

Garnerjev uvod z izrisom motivacijskih pomenov princesinega imena razgalja sesedanje kulturno-vrednostnih oznak v navidezno prosojnost jezikovnih kod. Z njihovim rednim ponavljanjem in utrjevanjem se briše arbitrarna vzpostavljenost vrednostnih predstav, ki pa sproža natančno določene čustvene odzive. Tako se izpostavlja zavedanje, da je posameznica/posameznik, in s tem tudi spolno sestvo, narativni izdelek in zato v prvi vrsti stičišče in presečišče jezikovnih dejavnikov. Jezik zato ne služi kot sredstvo preprostih posnetkov, preslikav in prelitkov oziroma nedolžnih opisov obdajajočih pojavov, temveč jih v prvi vrsti vzpostavlja, kategorizira, zamejuje in na ta način ustvarja – priključuje v stvarnost simbolnega reda.

Grimmova različica ubira povsem drugačno pot, saj postopke urejanja in prilščanja stvarnosti zakrije pod pretvezo naravnega sovpadanja/ujemanja kraljičinih želja s pojavi, ki jo obdajajo. Vzporejanje in stapljanje 'snežnih kosmov', 'okvira iz črne ebenovine' in 'treh kapljic krvi' s kraljičinim notranjim razpoloženjem prerašča v odsev njene duševnosti, ki nadalje prenikne v njeno telo. Ponotranjenje rdečebellega kontrasta v zunanji obliki krvi in snega namreč vodi v rojstvo deklice, ki je sama 'bela kakor sneg, rdeča kakor kri in črnolasa kakor ebenovina'. Preslikavanje in prelivanje naravnih pojavov v človeško duševnost kot tudi njihovo brezhibno utelešenje se stakneta v naravni krogotok, v katerem materinstvo in ženska lepota nastopata kot naravna danost, saj se materina želja, otrokovo spočetje in otrok sam sedaj tudi očem bralca razodevajo kot nedolžen posnetek narave. Starejše različice te pravljice pa seveda kažejo, da za navidezno neproblematičnim hrepenenjem, otrokovim spočetjem in njegovim zunanjim izgledom, prikazanem kot posnetek naravnih pojavov, preži skupek vrinjenih družbenih zahtev in pričakovanj. Za njimi se skriva drža moškega videnja in njemu pripadajočega simbolnega reda. Eno izmed teh zgodnejših različic dokumentira Bacchilega (1997:33) in se glasi takole:

Nekoč sta se grof in grofica v kočiji peljala mimo treh kupov belega belega snega in grof je dejal: »Ko bi le imel deklico belo kakor ta sneg.« Čez nekaj časa sta se pripeljala do treh izdolbin v zemlji, do roba napolnjenih z rdečo krvjo, nakar je grof pripomnil: »Želim si, da

¹ *Once there was a young princess who was not at all unpleasant to look at and had a temperament that many found to be more pleasant than most other people's. Her nickname was Snow White, indicative of the discriminatory notions of associating pleasant or attractive qualities with light, and unpleasant or unattractive qualities with darkness. Thus, at an early age, Snow White was an unwitting if fortunate target for this type of colourist thinking. (Garner, str. 43)*

bi imel deklico, katere lica bi bila rdeča kakor ta kri.« Nazadnje so mimo prileteli še trije vrani in grof si je močno zaželel, da bi se mu rodila deklica, ki bi bila bela kakor sneg, rdeča kakor kri in z lasmi, črnimi kakor vranje perje.

Iz navedenega je moč razbrati, da končno kraljičino ponotranjeno podobo deklice pogojuje in uokvirja kraljevo videnje, v katerem bela, rdeča in črna barva in njemu pripadajoči simbolni red, nosijo pomembne konotacijske podmene, pripenjajoče se na razumevanje in prepoznavnost ženskega subjekta. Kraljevo videnje deklice je v lepoti in čistosti beline, nedolžnosti. Zanimivo pa je, da se ta belina hkrati preliva že v rdečino senzualnosti in ta v ritualno grobnost črnine, kajti v moškem simbolnem redu velja, da zapeljivost ženske lepote krha in piše smrtno obsodbo racionalni enovitosti moškega subjekta. Ujeta v primežu dvoličnih sestavin ženskosti, kjer se belina neomadeževanosti prepleta s senzualnostjo, naivnost z izkušnostjo, nedolžnost z zapeljivostjo, je Sneguljčica odsev moškega poželenja, fantazija nemočno izginjajoče nedolžnosti, ki jo skozi pretok otipljivih metafor zunanjega sveta zajema duša in udejani telo matere.

Še posebej zanimivo pa je, da tudi takojšnje odmrtnje materinega telesa, takoj zatem ko je vdihnilo življenje tej fantaziji, ne preseka verižnosti ponotranjenih preslikav, saj se ideološko prečiščeni posnetki zunanje stvarnosti pnejo skozi zrcalo v osebne zaznave kraljice-mačehe in lepijo na telo Sneguljčice same. Ko v domovanju palčkov naleti ne samo na 'belo pogrnjeno mizico', ampak celo na 'sedem posteljc, pokritih s snežno belimi rjuhami', kaže, da je v okrilju domačega ognjišča Sneguljčica odkrila in prepoznala samo sebe, zato se zahtevi palčkov po gospodinjenju v zameno za pokroviteljstvo in zatočišče 'od srca rada' ukloni. Medtem ko mora Grimmovim palčkom z vso predanostjo kuhati, postiljati postelje, prati, šivati, plesti in vzdrževati splošno snažnost in red, se novodobnim Garnerjevim palčkom (ki so se odpovedali ritju po podzemeljskih rovih domnevno zaradi neetičnega koriščanja matere zemlje, dejansko pa zaradi propada trga z rudninami), Sneguljčica smeji v brk, spregleda zanemarjenost njihove zunanosti in sploh odmisli zapackanost kuhinjskega ambienta, da bi se lahko posvetila kovanju načrtov, ki bi jo obvarovali pred zloveščimi lovskami kraljice-mačehe. Ta je ujetnica ponotranjene preslikave zrcalnega odseva idealne lepote, ki jo Grimmova in Garnerjeva verzija postavljata v dvojje različnih perspektiv:

Kraljica pa, prepričana, da je pojedla pljuča in jetra mrtve Sneguljčice, ni mislila na nič drugega, kakor na to, da je spet prva in najlepša. Stopila je pred zrcalo in vprašala: 'Zrcalce, zrcalce na steni, povej, katera najzaljša v deželi je vsej?' Ogledalo pa ji je odgovorilo na to: 'Najlepša kraljica, vi ste pri nas, a za gorami Sneguljčica, kjer je sedem palčkov doma, ta je tisočkrat lepša od vas.' Hudo se je prestrašila kraljica, ker je vedela, da govori zrcalo resnico. (str. 91/92)

Najdragocenejša kraljičina lastnina je bilo čudežno zrcalce, ki je po resnici odgovorilo na vse, kar je bilo vprašano. Vsa ta leta njene izpostavljenosti družbenemu pogojevanju s strani moškega hierarhičnega diktatorstva pa so kraljico oropala samozavesti in ji omajala zaupanje v lastni jaz. Fizična lepota je bila sedaj tisti standard, po katerem je stirmela, tako da je zavedanje same sebe lahko vzpostavljala le še na osnovi svojega zunanjega izgleda².

² *The queen's prized possession was a magic mirror that would answer truthfully any question asked it. Now, years of social conditioning in a male hierarchical dictatorship had left the queen very insecure about her own self-worth. Physical beauty was the one standard she cared about now, and she defined herself solely in regard to her personal appearance. (Garner, str. 44)*

Čigavo resnico govori zrcalo? In zakaj gre zaupati v neizpodbitnost njegove avtoritete, če vemo, da je eden izmed načinov zapredanja bralke v drobovje ideologije prav vztrajanje, da literatura posreduje univerzalne resnice, ki jim je bila izžgana nota osebnih nagibov, prepričanj in preferenc, oziroma katere je medij literature sposoben prečistiti, preoblikovati in izluščiti v univerzalne predpostavke človeške bivanjskosti. Tudi vklepanje ženske v njen zunanji izgled nosi obremenjujoče odtise kulturnih pričakovanj, ki ženski odvzemajo notranjo jedrnost in jo zvajajo na površinskost njenih nadrobljenih telesnih predstav, kar jo zaznamuje kot neotipljivo, brezdušno umetelnost. Lepota, trdi Barthes (1987: 33–34), ni utemeljiva, temveč predočljiva le kot tautologija ('brezhiben okrogel obraz') ali primera ('ljubka kakor Rafaelova Madonna'), kar pomeni, da se izmika in premešča v neskončnost prosto drsečih, vrtinčastih oznak. Ker se je ne da sintetizirati, je pa orodje uravnavanja medsebojnih odnosov tako med ženskami kot tudi med moškimi in ženskami, katerih občutek zaželjenosti, ljubljenosti in vidnosti (v očeh princa odrešitelja) je v prvi vrsti odvisen od njihove telesne privlačnosti (ugajanja očem drugih), lepota tako ne predstavlja toliko nekega fizičnega stanja, temveč bolj obliko ženskemu subjektu vsiljenega psihološkega vedenja. Ker je namreč v svoji drseči zmuzljivosti označevalcev tako izčrpujoče neulovljiva, predvsem pa abstraktno razpršena med poglede drugih in od njih popolnoma odvisna, je v samozavedanje ženske že v osnovi položena razraščujoča negotovost, razjededenost in utesnjenost, ki išče zagotovilo in uteho v priklenjanju pogleda drugega – torej prav z obsesivnim vračanjem k patriarhalni govorici zrcala. Ta seveda ne pomirja, temveč dvome le pogloblja in še dodatno tudi utrjuje prepričanje v obstoj ene same oblike ženske moči – lepote, ki pa dejansko, kot oblika družbenega nadzora, služi razduhovljenju in popredmetenju ženske.

Od tod prestrašenost kraljice – prestrašenost nad pojemajočo močjo, ki jo mora v igri pogledov zunanjih opazovalcev slej ko prej odstopiti enako vzgojenemu ženskemu podmladku – Sneguljčici. Zaužitje njenih jeter in pljuč nakazuje mačehino željo po prilastitvi Sneguljčičine lepote in utrditvi razrahljanih temeljev njene navidezne moči, zato denimo Bettelheimova trditev o kraljičini slepi narcisoidnosti (Sale 1978) ne vzdrži podrobne razčlenitve, saj ni razvidno, da bi jo zatopljenost v lastno lepoto napolnjevala z zadovoljstvom ali da bi ji zavedanje spolne privlačnosti sploh nudilo kakršenkoli užitek. Nasprotno, posedovanje dotičnih atributov jo zapleta v začarani krog negotovosti in večnega strahu pred njihovo izgubo. Jasno je, da mit lepote ne služi le privzgajanju nesamozavesti in vcepljanju iluzoričnih predstav ženske moči nad moškim subjektom, ki se potihoma spreobrača v njeno nemoč, temveč vnaša razdor v žensko skupnost, kjer napredovanje ene ženske pomeni zaton druge. Zdi se, da tega problema uspešno ne razreši niti Garnerjeva različica, saj žensko skupnost obuja z vrsto druženja, katerega obvladuje ponovno napenjanje in usmerjanje sil k vzdrževanju telesne privlačnosti, ki istočasno izpodriva misel na kakršnokoli duhovno rast ali medsebojno nudenje čustvene podpore.

Jabolko pa je bilo tako umetno napravljeno, da je bila samo rdeča polovica zastrupljena. Sneguljčica je ogledovala lepo jabolko, in ko je videla kmetico, da ga je, se ni mogla dlje upirati. Iztegnila je roko in vzela strupeno polovico. Komaj pa je

Ko je Sneguljčica kraljici izročila plačilo za jabolko, bi človek pričakoval, da bo kraljica zasijala od veselja, saj je njen maščevalni načrt začel delovati. Vendar, ko je s pogledom ošinila Sneguljčičino lepo polt in vitko, prožno telo, je začutila, da jo izmenjujoče preplavljajo valovi zavisti in gnusa nad seboj. Izbruhnila je v jok.

imela košček jabolka v ustih, je padla mrtva na tla.

Kraljica jo je pogledal s strahovitim pogledom, se na ves glas zakrohotala in rekla: 'Bela kakor sneg, rdeča kakor kri, črna kot ebenovina! Zdaj te noben palček več ne prebudi!' (str. 96)

»Oh, le kaj je narobe,« je vprašala Sneguljčica. »Tako si mlada in lepa,« je hlipala kraljica, »jaz pa sem grozna na pogled in iz dneva v dan še groznejša«. »Tako ne smete govoriti! Lepota nenadadnje izvira iz človekove notranjosti.« »To si skušam dopovedati že leta,« je dejala kraljica, »a brez uspeha. Kako ti uspe ohraniti takšno kondicijo?« »No, meditiram, potem tri ure na dan vadim step aerobiko in vedno pojem le polovico tistega, kar je pred mano na mizi. Bi želeli, da vam pokažem?«

»Oh da, seveda! Prosim,« je dejala kraljica. Tako sta začeli najprej s tridesetminutno meditacijo hatha yoge in se nato še za eno uro preselili na step telovadno orodje. Ko sta si nato privoščili nekaj sprostitve, je Sneguljčica prerezala jabolko in dala kraljici eno polovico. Ne da bi pomislila, je kraljica ugriznila vanjo, in obe sta se pogreznili v globok spanec³.

Ob trku z neposredno sedanostjo Garnerjeva različica vzdrževanje mita lepote posodablja tako, da razkriva ter hkrati banalizira novodobne mehanizme uravnavanja in zagotavljanja njegovih pojavnih oblik. Medsebojno množično druženje žensk se seli v telovadnice, med police kozmetičnih trgovin in nenazadnje med stene klinik za odvajanje bolnic od bulimije in anoreksije, predvsem pa za naslovne strani kraljičinih ženskih časopisov *Elle* in *Glamour*⁴, iz katerih diha nekakšna podporna mreža modnih, kozmetičnih, frizerskih in dietičnih nasvetov. Z razvrščanjem in zamejevanjem domnevnih ženskih interesov, ki se začuda sučejo izključno okoli ohranjanja zunanje privlačnosti, katerim se za dobro mero od časa do časa pridruži še kakšen kuharski recept, prav te revije delujejo kot *novodobno magično zrcalce*, v katerem se ženska lahko ugleda in odpravi na lov za predpisanimi pritliklji ženskosti in narekovane lepote. Seveda njena osebna sreča traja natanko do naslednjega izida revije, ko je na pogorišču zavrženih modnih dodatkov in ostalih neprestano spreminjajočih se pritliklin ženskosti njena samozavest porušena ali pa vsaj omajana in mora lov ponoviti.

³ When Snow White handed over the money for the apple, you would have expected the queen to be gleeful that her plan for revenge was working. Instead, as she looked at Snow White's fine complexion and slim, taut body, she felt alternating waves of envy and self-revulsion. Finally, she burst into tears.

'Why, whatever is the matter?' asked Snow White. 'You are so young and beautiful,' sobbed the disguised queen, 'and I'm horrible to look at and getting worse.' 'You shouldn't say that. After all, beauty comes from inside a person.' 'I've been telling myself that for years,' said the queen, 'and I still don't believe it. How do you stay in such perfect shape?' 'Well, I meditate, work out in step aerobics three hours a day, and eat only half-portions of anything placed in front of me. Would you like me to show you?'

'Oh, yes, yes, please,' said the queen. So they started out with 30 minutes of simple hatha yoga meditation, then worked out on the step for another hour. As they relaxed afterwards, Snow White cut her apple in half and gave a piece to the queen. Without thinking, the queen bit into it, and both of them fell into a deep sleep. (Garner, str. 52–53)

⁴ Medtem se je v gradu kraljica vradostila nad misljo, da je bila njena tekmica, ki bi jo lahko prekosila v lepoti, odstranjena. Kraljica je posedala po njenem salonu, prebirajoč *Glamour* in *Elle*, in si privoščila cele tri koščke čokolade, ne da bi pri tem kot ponavadi pomislila na bljuvanje. Kasneje se je samozavestno napolila proti svojemu čudežnemu zrcalu in ga pobarala s taistim, žalostnim vprašanjem, ... (Garner, str. 50, naša prevodna priredba)

Posodobljena in zbanalizirana je tudi konotacijska podmena bibličnega jabolka⁵, saj ga kraljična ne kupi iz golega poželenja, temveč iz usmiljenja do zapostavljenih, obrobni skupin kapitalistične družbe. Ker Garnerjeva verzija ne ohranja Grimmovih naturalističnih vzporednic z izvorom Sneguljčičinega imena, se porazgubi tudi pomen rdeče-belega kontrasta, odtisnjenega na lupini jabolka. Z ugrizom v rdečo polovico jabolka spoznanja Sneguljčica predre ovojnico skrivnostnosti, zagriže v sočivje seksualnosti ter po nizu dogodkov, v katerih poželjivo sega izključno po lepotilnih predmetih (pisani pasovi za poudarjanje prsnega koša, glavnik), ki nakazujejo njeno nezavedno iskanje lepote, medtem ko se kraljica utaplja v strahu pred izgubo le-te, Sneguljčica doseže vrh svojega iskanja. Barva rdeče polovice jabolka se pretaplja v rdečico njenih lic; nedolžnost snežno bele polti se meša s pridihom senzualnosti, spolne izkušnosti.

Opazovanje tradicionalne predloge v medbesedilnem prepletu z njeno reciklažo odpira kompleksnejši kritiški vpogled, ki se dviga nad raven opisnega razčlenjevanja okamelega besedilnega podobja ženskosti in nanjo pripenjajočih se lastnosti. Namesto njihovega golega prečesavanja, sistematičnega razslojevanja in s tem ponovnega zgoščanja pod skupnim imenovalcem esencialistično zakodiranih sestvenih vsebin se ta medbesedilno zastavljeni kritiški pristop posveča razklopanju zakonitosti z ideološkimi izvodi prepredenih besedilnih mehanizmov, ki tovrstna videnja ženskosti vzpostavljajo, uravnavajo in jo tako določajo v njeni pojavnosti. Takšno opazovanje besedilne predloge razkrije, da *Sneguljčica* na splošno prekipeva od paradoksov, ki odražajo družbeno umevanje ženskega subjekta. V svoji komajda prebujajoči se zavednosti in tihi skromnosti je kraljična že opredeljena/označena kot utelešenje zapeljivosti. Poveznjena pod pokrovom steklene krste se očem bralca in naključnega mimoidočega ponuja kot obnemeli predmet gledanja. Čeprav je kot družbeni subjekt izbrisana⁶, brez lastne volje ali glasu, ki bi segal dlje od takojšnjih pritrjevanj in jasnih privolitvev v izvrševanje ukazov, je *vidna kot spektakel*, poln ženskih čarov in izžarevajoče idealne lepote. In če kraljica-mačeha (ob izteku zgodbe jo Sneguljčica ne samo nadomesti, ampak vanjo dozori) uteleša lepoto, se ta ambivalentno preveša v zlobo. V simbolnem svetu, osrediščeni okoli falocentričnega jedra, je lepa ženska nevarna, nagnjena k podjetnemu okoriščanju in spletkarjenju, skrita za masko krhke lepote in sijočega lišpa. Priučene čare ženskosti modro pretaplja v orodja za ubijanje⁷. Te pa patriarhalna

⁵ »Daj, draga deklica, pomagaj ženski (womman) z nestalnim virom dohodkov,« je dejala »in kupi eno izmed mojih jabolk.«

Sneguljčica je za hip pomislila. Kot znamenje protesta proti agropodjetniškim konglomeratskim združenjem je sledila osebnemu pravilu, ki ji je prepovedovalo kupovati hrano od posrednikov. Vendar se ji je na ekonomsko obrobje potisnjena ženska (womman) iz dna srca zasmilila, zato je privolila. Kar pa ni mogla vedeti, je bilo prav dejstvo, da je ta ženska preoblečena in zakrinkana kraljica in da je bilo jabolko podvrženo kemičnim obdelavam in genetskim spremembam, tako da bi se kdorkoli, ki bi vanj ugriznil, pogreznil v večni spanec. (Garner, str. 51–52)

⁶ Besedilna izbrisanost se kaže na ravni povzemanja njenega govora, ki teče ob strani premih govorov nastopajočih likov.

⁷ Gilbert in Gubar (1979: 40) tako značilno navajata: *Čeprav se kraljica subverzivno zateče k t. i. ženskim trikoma, kot so sirenen glavnik in Evino jabolko, da bi uničila angelsko nedolžno Sneguljčico in si tako utrdila svojo moč, pa v njih leži tudi paradoksalnost, saj imajo ti triki ravno nasprotno učinke od načrtovanih. S tem ko so jo okrepili v njeni pasivnosti, so jo spremenili v natanko tisti večno lepi, neživi »object d'art«, na katerem sloni patriarhalna estetika upodabljanja dekleta. Z vidika kraljice konvencionalni čari ubijajo. Z vidika krotke in predano samorazdajajo-*

odredba kazni opominjajoče spreobrača v sredstva njenega lastnega uničenja, saj si mora na slavlju mladoporočencev nadeti 'železne, v ognju razbeljene šolne' in v njih plesati tako dolgo, dokler se mrtva ne zgrudi na tla. Za razliko od Grimmove različice, Garnerjeva ženski skupnosti sicer namenja srečen konec. Kraljica ob prebujanju iz spanca doživi razsvetljenje in se zaveže, da bo ustanovila žensko letovišče in konferenčni center, kjer bodo potekala predavanja na temo ozaveščanja žensk o nujnem sprijaznjenju s podobami njihovih *naravnih* teles, kar naj bi bil predpogoj za odpravo njihovega razdrobljenega samozavedanja in možen način vzpostavljanja zaokrožene celovitosti duha in telesa. Seveda tovrsten zaključek napeljuje na ironično sklepanje, da obliko in vsebino feminističnega diskurza narekuje patriarhalni diskurz, od katerega je odvisen tudi neprekinjeni pritok pacientk in konferenčnih udeleženk. V ozadju kozmetičnih popravkov in začasnih diskurzivnih izpodrivov se zato še vedno razrašča le nekoliko okrhan mit lepote. S tem pa v medebesedilnem prepletu nacepljena, razgrajena in ideološko pregneta izvorna predloga nekako vrača udarec, saj se soji žarometov kritiškega opazovanja sedaj istočasno selijo tudi k njeni reciklaži in tisti sestavini družbeno zaželeno pojavnosti ženskosti, ki jo je reciklaža pri svojem uprizarjanju ženskosti več ali manj igrivo obdržala.

2.0 Raziskovalni eksperiment

Da bi se med mladimi bralci prepričali o dejanskih učinkih besedilnih vrednostno-pomenskih zasukov, ki jih ponuja Garnerjeva različica *Sneguljčice*, ter z njimi povezano nakazovanje razpok v umeščanju in dojemanju kulturno vrednostnega sestava spolnega sebstva, smo v maju (11. 5.) šolskega leta 1998/99 izvedli akcijsko raziskavo na osnovni šoli Majde Vrhovnik med dvanajstimi naključno izbranimi osmošolci (starost med 13 in 14 let) dodatnega pouka angleščine. Raziskava je bila zasnovana tako, da smo učencem najprej prebrali Garnerjevo različico *Sneguljčice* (upoštevajoč njihova sprotna opažanja in odzive) ter jih kasneje pozvali k oblikovanju lastne pravljice ali njenega zaključka na temo *Sneguljčice*, lahko pa tudi *Pepelke* ali *Trnjulčice*. Za slednji korak smo se odločili na podlagi predvidevanja, da samo odzivno sodelovanje poslušalcev ne bi zadoščalo pri celostnem preverjanju vloge, ki jo lahko odigrajo že slišani besedilni vrednostnopomenski zasuki pri preosmišljanju lastnih predstav o vsebini in pomenu spolnega sebstva.

Vendar so učenci različici le pozorno prisluhnili in izjavili, da jim je bila pravljica sicer 'zelo zanimiva in izredno všeč', a sami v tradicionalno knjižno pravljico ne bi posegali in tudi ne bi ničesar spreminjali. Zato je bilo potrebno v naslednjem šolskem letu (28. 11. 2000) v skupini 21 naključno izbranih učencev angleškega pouka taiste šole poiskus zastaviti nekoliko drugače. Sklepati je bilo namreč mogoče, da je takšnemu odzivu botroval prevelik razkorak med ponujenim ideološkim glediščem in umestitvijo bralnega subjekta na eni strani ter že okostenelim obzorjem bralnih pričakovanj na drugi, ter v zvezi s tem trdno zasidrano dojetje besedilno preizkušanih tradicionalnih spolnih vlog⁸. Prav tako je bilo mogoče

če princeze pa ji ti čari, čeprav lahko tudi ubijajo, podeljujejo edino obliko moči, ki je na voljo ženskam znotraj patriarhalnih ureditev.

⁸ Na podobno zakoličenost predstav smo seveda naleteli tudi v drugi poskusni skupini, katero smo pred poslušanjem Garnerjeve različice soočili z anketnim vprašanjem 'Kaj se ponavadi

opaziti, da se je večina poslušalcev prvokrat soočila z načinom urejanja in povezovanja izkustvenih predstav o realnosti v vzorec, ki namesto humanistično filozofskih podtonov enovite, zaokrožene osebnosti poudarja prelivajoče sotočje različnih, zgodovinsko spreminjajočih se vsebinskih odtenkov, diskurzivnih praks, ki posameznika v njegovem (spolno prepoznavnem) obstoju določajo in pogojujejo. Zato smo se, zavedajoč obilice najrazličnejših ideoloških in medbesedilnih upovedovalnih odstopanj, ki jih prinaša Garnerjeva različica *Sneguljčice* od privzgojenega bralnega okusa poslušalcev, pri pripravi naslednjega branja osredotočili le na posamezne (večinoma v zgornji razpravi že prikazane) odlomke, ki literarno predlogo navidezno poudarjeno oživljajo, a jo dejansko zelo jasno kršijo.

Prav te tako poudarjene vrzeli in z njimi povezano odstopanje od predpisanih tradicionalnih vzorcev naj bi otroke spodbudili k zavestnemu razmišljanju o načinu povezovanja kulturnih sestavin (spolnega) sebstva v družbeno predpisano obliko doživljanja ter urejanja predstav o njem. Zato smo še vedno vztrajali tudi pri njihovem oblikovanju pisnih prispevkov, na podlagi katerih bi bilo moč analitično preveriti, kako učinkovito, če sploh, ubesedovalni postopki kritično naravnane medbesedilnosti in žanrske prepletanke omogočajo mladim bralcem pogled od druge in kakšne vrednostnopomenske premike lahko ustvarjajo v razumevanju spolnega sebstva med že tradicionalno socializiranim mladim bralstvom. Pisni prispevki učencev, v katerih naj bi oblikovali svojo pravljico ali zaključek pravljice na temo *Sneguljčice*, *Pepelke* ali *Trnjučice*, potem ko so bili seznanjeni z možnostjo drugačnega gledanja na domnevno nezrušljivi svet spolnega sebstva, so pokazali naslednje rezultate:

1. vztrajanje na predvidljivi in tradicionalno jasno začrtani porazdelitvi spolnih vlog, kljub spremljajočim poskusom, nakazati enakost v partnerski zvezi med princem in bodočo kraljico. Tu gre za popolno prevlado tradicionalne literarne socializacije.

a. (Pepelka)

... *Pepelka izgubi čevlčec. Ko ga princ najde, se odloči, da je ne bo poiskal, ampak pustil da čas naredi svoje. Minilo je že kar precej časa in princ je še vedno čakal, Pepelka prav tako. Nihče si ni upal narediti prvega koraka. Nekega dne pa se je zgodil čudež. Princ ni mogel več čakati. Odločil se je in ugotovil, da je minilo že preveč časa in da bo odšel ter poiskal Pepelko. Tudi Pepelka je tistega dne razmišljala o princu. Princ je odšel po poti do Pepelke. Pepelka pa do princa. Po nekaj urah hoje sta se zagledala. Oba sta bila zelo srečna in navdušena in sta takoj ugotovila, da sta se zopet našla. Prijela sta se za roko in odšla proti princčevemu gradu. Princ je Pepelko predstavil svojim staršem, ki so bili zelo navdušeni. Minilo je že kar nekaj dni, odkar je bila Pepelka v gradu in njeno mačeho je začelo počasi skrbeti. Čeprav je ni imela rada, jo je zelo*

---

zgodil s princeso in kaj bi se dogajalo s princeso v vaši pravljici'. Kot odgovor na prvi del vprašanja je 59% od 21 anketiranih poudarilo poroko s princem, ki naj bi ji prinašala osebno srečo oziroma po videnju nadaljnjih 18% anketiranih zagotovila zmago nad zlobnimi silami. 23% vprašanih pa princeso zaradi uroka ali načrtne ugrabitve prepozna kot ujetnico pasivne nemočnosti, ki jo lahko razklene šele prihod princa rešitelja. Odziv na drugo polovico vprašanja je pokazal, da si otroci razen princešine pasivnosti in nemoči niso sposobni zamisliti nobene druge vloge oziroma, kar je še bolj zaskrbljujoče, vzporedno vsem navedenim tradicionalnim možnostim njenega udejstvovanja večkrat navajajo, da bi 'mogoče za spremembo umrla'. Prav slednje pojmovanje princese kot ženskega lika poraja skrb, saj jo za razliko od ostalih predlogov, kjer je zvedena na zrcalno sliko princa samega, katerega v njegovi zaokroženosti dopolnjuje (glej Burcar 1999), omejuje na simbolno brezpomenskost, izbrisanost.

zanimalo kod hodi. Že naslednji dan so na vrata potrkali vojaki in grajska policija. Mačeha je odprla vrata in od presenečenja skoraj padla v nezavest. Poveljnik vojske ji je dejal da je skupaj s hčerami aretirana. Vse so bile začudene, počasi pa se jim je le posvetilo zakaj. Izkoriščale so Pepelkino dobroto in Pepelka se je odločila, da se jim bo maščevala. V gradu jih je zaposlila kot služkinje in tam so ji služile do konca življenja. Kljub temu so še vedno živele razkošno in zvečer hodile na grajske zabave, čeprav so podnevi služile Pepelki in njenemu princu, ki sta bila nadvse srečna in zadovoljna v svojem gradu. Živela sta v miru, sreči in uživala kolikor pač sta le lahko.

b. (Pepelka)

Po tretjem plesu Pepelka izgubi čevlji in to opazi šele ko pride domov. Ker je prišla domov prezgodaj, steče nazaj do gradu. Na poti se malo ustavi in počije. Iz gozda zasliši čudne glasove, zato se odpravi naprej. Ker pa je utrujena, ne more teči. Za sabo vidi nekakšne postave, ki pa niso podobne ljudem. Začne teči, vendar se nenadoma vse stemni.

Zbudi se v zatemnjeni sobici. V soju lune prepozna obrise postelje ter ogledala. Poskuša odpreti okna vendar ji ne uspe. Nato zopet zasliši glasove. Prestrašena leže na posteljo in se pokrije čez glavo. Sedaj lahko razbere vsebino pogovora. 'Kaj bomo sedaj s princeso?' pravi eden. 'Ne vem, saj je bila tvoja ideja, da jo ugrabiva in odneseva princu', mu odgovori drugi. 'No, pa pojdiva po princa in mu priznajva kar sva naredila.' In sta odšla. Pepelka je v tem času zaspala. Zbudila se je v prinčevih rokah. Šele tedaj je ugotovila, da sta jo ugrabila zato, da bi se lahko poročila z njim, saj je bila najlepša na plesu. In tako sta se princ in Pepelka poročila ter na poroko povabila vse svoje znance in sorodnike, med njimi tudi Pepelkini sestri in mačeho.

2. vnašanje žanrskih primesi znanstve fantastike in segmentov popularnih mačističnih filmov kot tudi popolno uničenje pravljličnih oseb z največjo mero nasilja, prizadejanega prav ženskim pravljličnim likom. Zgovoren je podatek, da je tovrstno pisanje prikapljalno izključno izpod deških peres. Tudi v tem razdelku kraljuje tradicionalna literarna socializacija.

a. (Sneguljčica)

The prince gave Snow White CPR and she came back to life. Meanwhile the dwarves were pounding away at the witch with their UZLs. Unfortunately, she turned into an alien and the dwarves had to switch to the flame-thrower. But they were clumsy and burned themselves rather than the witch. Suddenly, Rambo appeared but he died too.

Then the prince took out his light saber and chopped the witch into a hundred pieces. He married Snow White, who after six months of marriage divorced him, took all his money and went to live with the dwarves. The prince did harakiri out of sadness.

When Snow White heard about it, she started acting in an evil way. The dwarves realised that she was really a witch and they used their shovels to pound her into pulp. Then they baked a cake and sprinkled it with Hundred-and-Thousand-Witch Flavour. They divided it unevenly among themselves so that a fight broke out. In the end only two dwarves were left and decided that one of them was going to get the cake, but will have to move out of the cottage. Since neither wanted to be turned out of the house, they started fighting again, killed each other and a happy family of rats moved into the cottage.

b. (Trnjulčica)

Ko je Trnjulčica spala že skoraj dvajset let, so se nekega dne pojavili svetlikajoči predmeti. Vsi ljudje so bili zelo začudeni, kajti predmeti so pristali na sredini trga. Župnik je rekel, da je to božje znamenje in hitro stekel stran. Kar naenkrat so se vrata vesoljskih ladij odprla in ven so prišli vojaki v črnih uniformah s čudnimi puškami v rokah. Vsi prebivalci so bili prestrašeni, saj so mislili, da so vesoljci nasilni. Za vojaki se je prikazal vsemogočni kralj vesoljcev, Fonzi. Vaščani so hitro poiskali tri čarovnice, ki so mu povedale za Trnjulčico. Fonzi je s svojo vojsko odšel do gradu, ki je bil zastražen. Fonzi se je s svojo vojsko boril skorajda dve leti preden je na koncu prišel do gradu. V gradu je našel Trnjulčico. Poljubil jo je in spremenila se je v lepo nezemljanko. Bila mu je zelo všeč in jo je vzel na svoj planet. Tam sta se čez nekaj let poročila, ampak kmalu po poroki sta se vrnila na Zemljo. Preuredila sta grad in srečno živela dokler ni prišel zmaj. Ta

je porušil grad in ujel Fonzija ter Trnjulčico. Trbjulčica je bila zelo žalostna in je poskusila uiti, a zmaj jo je videl in požrl. Nato je odšel do Fonzija in tudi njega požrl.

- 3. ironično vzpostavljanje distance do literarne predloge, a na žalost tudi ponovno vsrkavanje in utrjevanje obstoječih razmerij med spoloma.** Na tradicionalno literarno socializacijo se pripenjajo primesi kritičnega razgleda nad vsebinskostjo in pomenskostjo spolnega sebstva, ki pritajeno utripa v ozadju piščevega samostojnega besedilnega spletnja žanrsko že zakoličenih realizacij spolnega sebstva.

a. (Pepelka)

Nekoč je za devetimi gorami živela krava Mirka. V hlevu je imela za družbo še svojo postarano mamo, v kotu pa sta krulili dve svinji. Hlev je bil majhen in star, kmet pa reven. Toda nekega leta je bil pridelek trikrat večji kot sicer in kmet se je odločil za nekaj temeljitiš sprememb. Nabavil si je psa čuvaja, obnovil in razširil hlev ter dal pod nož Mirkino mamo. Mirka je zdaj cele dneve otožno buljila v sveže popleskane stene ter mukala, jedla in pila.

Toda čez teden dni se je prazni prostor v hlevu zapolnil s kar tremi kravami. Prva je bila lepa, a stara krava, ki si je takoj prisvojila oblast nad hlevom. Drugi dve sta bili njeni hčerki, sicer manekenki svetovnega slovesa. Vsak dan sta se pojavili na televiziji, bili zaščitni znak ogromnega podjetja in sploh uživali velik ugled. Po zgradbi telesa nista bili nič posebnega, imeli sta prevelike vampe in prekratke repe; njuna zunanost se je odlikovala po barvi. Bili sta vijoličasti! Zavoljo imenitnosti sta imeli po dve imeni: ena je bila Milka Anastazija, druga pa Milka Eleonora. Od dneva prihoda teh krav se je Mirka spremenila v sužnjo. Ves dan je morala svojim sostanovalkam odganjati muhe in jim odstopiti svoj prostor, ko jih je prišlo na stranišče. Zaradi teh opravil in dolžnosti se je Mirke prijel vzdevek 'Muhalka'.

Tako so krave živele že pol leta, ko se je izvedelo, da bi Ferdo, najlepši bik v vasi, rad dobil naraščaj. Ker se je kandidatka kar trlo, je bilo prirejeno tekmovanje. Anastazija in Eleonora sta se cel teden pred tekmovanjem živčno spogledovali; si ravnali dlake in se pripravljali na izbor, Muhalka pa jima je morala še posebej vneto odganjati muhe. Noč pred tekmovanjem pa se je Muhalki prikazala ogromna lesketajoča se krava. 'Poznam tvojo željo,' je zašepetala, 'in izpolnjena bo!' Ko se je Muhalka naslednje jutro prebudila sijoče zelene barve, je kmet, prijetno začuden, na tekmovanje odpeljal poleg obeh Milk tudi Muhalko. Čeprav sta se Milki zelo trudili skriti Muhalko pred Ferdovim kmetom, jo je ta le opazil. Ni pa vedel s katere kmetije skrivnostna zelena krava je, zato je z mavčnim odlitkom njenega kopita v tleh preiskal vse kmetije. Pa odlitka sploh ni potreboval. Muhalka je tako bodla v oči, da jo je opazil takoj ob vstopu v hlev. Še isti dan jo je odkupil in odpeljal domov Ferdu. Ta je bil zelo vesel in nekaj let pozneje sta bila z Mirko obdana s kopico živopisanih telet.

- 4. ozaveščeno posodabljanje in banaliziranje pravljlične sheme z možnim iztekom v tradicionalno vkalupljen konec, torej poroko, ali pa vztrajanje pravljličnih oseb na svojem bregu spolne pripadnosti, in spremljajočih poklicnih karier brez vzpostavitve medsebojnega stika, ki bi narekoval vstop v zakonski stan.** Tudi tu se elementi tradicionalne literarne socializacije pri obravnavi spolnega sebstva mešajo z odpiranjem pogleda od drugeje.

a. (Trnjulčica)

The prince went to rescue the Sleeping Beauty. When he came to the castle, he found a dragon in front of it. He took his sword and attacked the dragon. After an hour of fight for life or death, the prince got very tired. He lost his sword and the dragon beat him and ate him together with his clothes. Then the dragon changed itself into a witch. She started to feel very bad. Namely, the prince had a drink problem and the witch was poisoned because of that. She died in a few days after the event took place. This also put an end to the curse laid on Sleeping Beauty. After a long time she woke up and realised that she had been sleeping for more than two hundred years. For the first time she saw big fast cars, ships, airplanes and rockets. She did not see any horses or

carriages and she did not know what to do. In the beginning she was completely lost in her new surroundings, but after a short time she met a famous producer and married him. She became an actress in historical movies because she was a living historical book and lived happily ever after.

b. (Sneguljčica)

Ko je hudobna mačeha v preobleki starke odšla v gozd z zastrupljenim jabolkom, je hotela Sneguljčico umoriti. Res je prišla do jase na kateri je stala ljubka hišica sedmih palčkov. Res jo je tam tudi prijazno sprejela Sneguljčica in res ji je uspelo Sneguljčici podariti jabolko, a napačno jabolko! To jabolko ni bilo zastrupljeno, v njem je bila formula z vitaminoma E in B5 proti nastajanju gub, katero je mačeha hotela preizkusiti v soboto, saj je imela v načrtu 'beauty weekend'. Starka se je, prepričana v uspeh svojega zlobnega načrta, glasno zakrohotala. Sneguljčica pa je ugriznila v sočno jabolko. In glej, njena koža je postala gladka in mehka, kar je še poudarilo njeno plemenito bledico; to da ni bilo nikjer nobene, niti najmanjše gubice pa nam sploh ni treba poudarjati. Starka je doživela živčni zlom ob pogledu na še lepšo Sneguljčico. Zaradi prometnih zastojev je rešilec prispel pozno, in zato je bilo njeno zdravljenje dolgotrajnejše pa tudi dražje. Sneguljčica je preučila sestavo jabolka in ustanovila uspešno kozmetično podjetje. Princ zaradi obiska svoje babice ni utegnil pravočasno prispeti na prizorišče dogajanja in se je odločil stvari raziskati. Odprl je detektivsko agencijo. Palčki pa so izvedeli za 'zlato mrzlico' in se odpravili v Ameriko poskusiti srečo. Tako so vsi živeli srečno do konca svojih dni.

Če razčlenimo značilnosti teh pripovedi, pridemo do sklepa, da ob izpostavljenosti drugačnim načinom upovedovanja spolnega sebstva, večine poslušalcev in bralcev ne zanima toliko samo rahljanje spon spolne socializacije kot predvsem razklepanje žanrske zakoličenosti pravljic, vpletanje drugih žanrskih primesi, ki pa v svojem jedru že nosijo vpisane mehanizme vzpostavljanja in utrjevanja neuravnovešenih sidrišč naslavljanja in izvabljanja spolnega sebstva. To nas niti ne čudi, saj že pregled ustvarjalnega opusa slovenskih otroških piscev kaže, da se iz podobnih pasti prenaslavljanja in preosmišljanja družbeno otrdelih pomenskih sestavin posameznega spolnega sebstva ne morejo izmuzniti niti dobronamerno misleči avtorji sami (cf. Burcar 1999). V primeru našega raziskovalnega projekta, s katerim smo želeli preveriti učinkovitost parodično zastavljene medbesedilnosti pravljic, velja poudariti, da izpostavljenost tradicionalno socializiranih bralcev drugačnim, kritičnim načinom upovedovanja spolnega sebstva samo po sebi še ni zagotovilo, ki bi otroškega bralca kar avtomatično usmerilo v presajanje besedilnih vrednostno-pomenskih zasukov v območje zunaj njihovih literarnih parametrov, torej v območje otrokovega, še vedno spolno-sebstveno tradicionalno prepojenega in komercialno podkrepjenega vsakdana. Na to je že v osemdesetih, sicer v drugačnem kontekstu, opozorila Patricia Waugh (1984: 34):

Dela, ki temeljijo na medbesedilni parodiji, bralca kontroverzno istočasno poglobijo v njegovem šablonskem zavedanju vsakdanjika, vendar dojemanje slednjega hkrati s konceptualno-filozofskega stališča tudi problematizirajo. Kot posledica njihovega rušenja konvencionalnih osnov prepoznavanja in zaznavanja posameznikove identitete, bralec sicer lahko revidira in preosmislí filozofsko podprte ideje o tem, kaj je stvarnost, vendar pa v zunanjem svetu ta posameznik ne bo prenehal verovati in delovati in skladu s tako imenovanimi silnicami 'zdrave pameti', ki sestavljajo polje njegovega delovanja in [družbeno prepoznavnega] obstoja. Kljub temu še vedno ostaja upanje, da bo takšen bralec dojemal zunanjo stvarnost na nov način, s prebujenim zavedanjem o tem, kako se tvorijo pomeni in oblikujejo vrednote, in kako se jim je zato mogoče postaviti po robu ali pa jih celo spremeniti.

Medbesedilno parodično nanašanje torej v zavesti bralca vseeno pušča kali večplastnega, večzornega zavedanja stvarnosti, za katero potemtakem velja, da ni

okostenela danost, temveč da se preceja skozi sito usvajanja, seslojevanja in rabe jezika, ki je sam prenapolnjen s prepredki kulturnih zaznamkov poustvarjenega spolnega sestva. O tem pa smo se lahko prepričali prav na primeru besedilne analize *Sneguljčice*, kjer med drugim z besedilno razčlenitvijo motivacijskih pomenov, ki so vtankani v izris Sneguljčičinega imena, razkrivamo, da so postopki urejanja in prilajčanja stvarnosti ter z njimi neizogibno povezani procesi umeščanja subjekta v jezikovno-simbolni red zabrisani pod pretvezo naravnega sovpadanja oziroma ujemanja kraljičinih želja s pojavi, ki jo obdajajo, kar pripovedi omogoči, da predpostavlja kot že dano to, kar šele ustvari – ozkotirno videnje ženske subjektivitete.

Literatura

- Bacchilega, Christina, *Postmodern Fairy Tales: Gender and Narrative Strategies*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997. str. 28–103.
- Bahovec, Eva, »'Deny Thy Father and Refuse Thy Name'. Shakespearske travestije, feminizem in Freud«, v: *Delta*, let. 2, št. 3–4, 1996, str. 15–30.
- Barthes, Roland, *S/Z*, Hill and Wang, New York, 1987.
- Bettelheim, Bruno, *Rabe čudežnega. O pomenu pravljic*, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1999.
- Berger, Peter L., Luckman, Thomas, *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Doubleday, New York, 1966.
- Burcar, Lilijana, »Pod milim nebom pustolovskega romana – dekliški liki in njihovo nelagodje«, v: *Otrok in knjiga*, let. 26, št. 48, 1999, str. 26–36.
- Butler, Judith, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York in London, 1990.
- Butler, Judith, »Contingent Foundations: Feminism and the Question of 'Postmodern'«, v: *Feminists Theorize the Political*, Routledge, New York in London, 1992, str. 3?21.
- Butler, Judith, »Gender«, v: *Feminism and Psychoanalysis A Critical Dictionary*, Blackwell, Oxford in Cambridge, 1992, str.140?145.
- Butler, Judith, *Bodies that Matter. On the Discourse Limits of Sex*, Routledge, New York in London, 1993.
- Butler, Judith, »For a Careful Reading«, v: *Feminist Contentions. A Philosophical Exchange*, Routledge, New York in London, 1995, str. 127?143.
- Finn Garner, James, *Politically Correct Bedtime Stories: Modern Tales for Our Life and Our Times*, Macmillian, New York in Oxford, 1995.
- Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan, *The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, Yale University Press, New Haven, London, 1979.
- Grimm, Jakob in Wilhelm, *Pravljice*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1958.
- Juvan, Marko, *Medbesedilnost – figure in vrste*, v: *Slavistična revija*, let. 47, št. 4, 1999, str. 393–416.
- McCallum, Robyn, »Very Advanced Texts: Metafiction and Experimental Work«, v: *Understanding Children's Literature*, Routledge, London in New York, 1999, str. 138–150.
- Sale, Roger, *Fairy Tales and After; From Snow White to E. B. White*, Harvard University Press, Cambridge in London, 1978, str. 23–75.
- Tseölon, Efrat, *The Mask of Femininity: the Presentation of Woman in Everyday Life*, Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1995.
- Zipes, Jack, *Fairy Tales and the Art of Subversion. The classical Genre for Children and the Process of Civilization*, Routledge, New York, 1983.

Waugh, Patricia, *Metafiction, The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, Routledge, London in New York, 1984.

Wolf, Naomi, »The Beauty Myth«, v: *Women in Culture, A Women's Studies Anthology*, Blackwell Publishers Inc., 1998, str. 179–187.

Summary

SNOW WHITE IN A TEXTUAL ANALYSIS AND THROUGH THE EYES OF YOUNG ADULT READERS

The textual analysis of *Snow White* serves to foreground how images of femininity are manufactured and sedimented to produce the effect of naturalness; the way they are invested with meanings and charged with emotions, which in turn not only invite passionate attachments but also draw heavy personal commitments. The question raised throughout this investigation of how institutionally endorsed fabrications of femininity not only fuel our fantasies and desires of self-actualisation but come to pose as our embodied selves concerns how else to read and consequently prise open these institutionalised fabrications of femininity without walking straight into their traps. Intertextual readings in the form of parodies seem to provide such an alternative point of view, as they shed light on the functions, operations and persuasive power of ideologically laden language implicit and complicit in the textual construction, sedimentation and enactment of femininity. Furthermore, such intertextual readings serve to expose the mechanisms inherent in the construction and reproduction of the knowledge of femininity, simultaneously questioning the organisation and transmission of such 'knowledge'. A qualitative research study among 13- and 14-year-olds seeks to determine the effectiveness of such an approach when applied to young adult readership fully imbricated in the practices of traditional literary socialization.

Translated by Lilijana Burcar